

TÜRK SİNEMASININ KURULUŞUNDA ORDUNUN ROLÜ, BELGE(SEL) FİLM VE KURTULUŞ SAVAŞI FİMLERİ

Battal ODABAŞ*

Özet

Türk sinemasının ilk dönemlerinde ordu önemli bir yere sahiptir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ülkeye giren kameralar aracılığıyla Saray ve Padişah görüntülerinin yanı sıra ülke savaşa girdikten sonra çekilen görüntüler de savaş sahneleri oldu. Merkez Ordu Sinema Dairesi kurulduktan sonra belge filmlere önem verildi. İmgesel filmler de yapılmasına karşın asıl ağırlık belge filmlerdedi. İlk özel şirketlerin kurulmasına kadar film işleri resmi ya da yarı resmi kuruluşlar aracılığıyla yürütüldü. Cumhuriyet'le birlikte imgesel filmlerin yapımı arttı. Ancak belgesel filmler de bir yandan yapılmaya devam etti.

Anahtar sözcükler: Sinema, belgesel, Kurtuluş Savaşı.

Le Role de l'Arme dans La Foundation du Cinéma Turc, Les Documentaires et Les Filmes d'Indepence

Les premiers documentaires turcs ont été produits dans les années de 1910. Il y a eu lieu un débat sur le premier film turc «la démolition du monument d' Ayastefanos». La guerre de la libération turque ont été filme pendant la guerre et on a produit des films documentaires de ces filmes.

Les mots clés: Cinéma, documentaire.

Giriş

Bu yazının amacı, sinemanın Türkiye'ye girmesiyle birlikte başlayan Belge filmlerden yola çıkarak Belgesel sinemaya kadar gelen aşamada, Belge filmlerin neler olduğu ve hangi kuruluş ve kişiler tarafından yapıldığını saptamaktır. Dönemin tarihsel ve siyasal koşullarının derinlemesine irdelenmesine gerek görülmemiştir. Bu ayrı bir yazı konusudur.

Üzerinde durulacak asıl konu Cumhuriyet'in kurulmasına kadar geçen sürede yapı-

lan Belge filmlerin saptanmasıdır. Ayrıca Cumhuriyet döneminde yapılan, Kurtuluş Savaşı ile ilgili belgesel ve imgesel filmlerin de bir dökümü verilecektir.

Sinemanın Türkiye'ye Gelişi

Sinema, Fransız Lumières kardeşlerin 28 Aralık 1895'teki ilk film gösterilerinden hemen hemen bir yıl sonra Türkiye'ye girmiştir. O dönemin iletişim olanakları düşünüldüğünde, oldukça hızlı bir giriştir bu. Sinema, diğer Avrupa ülkelerine de neredeyse

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-Televizyon ve Sinema Bölümü.

Türkiye ile aynı tarihte girmiştir. Sinemanın ilk yıllarında, Lumières kardeşlerin operatörlerini ve Fransız Pathé firmasını, her ülkede görmek olasıdır. (Onaran, 1994). (Bu bilgiler sinema tarihi kitaplarında ve konuyu inceleyen dergi yazılarında yer aldığı için ya tek kaynak verilmiş ya da Kaynakça bölümünde gösterilmiştir.)

Türkiye açısından bakıldığında, 14 Kasım 1914'e kadar, Türkiye'de hep yabancıların çektiği filmler gösterilmiştir. Bunların büyük çoğunluğunu Lumières'lerin çektiği filmler oluşturmaktadır. Promio gibi operatörler Türkiye'de de birçok belge film çekmişlerdir. Bu operatörler dışında, Osmanlı uyruğunda olan Manaki Kardeşler, Osmanlı sarayında ve ülkenin birçok yerinde çekim yapmışlardır. Ancak Türk olmadıkları için çektikleri filmler ilk Türk filmi olarak kabul edilmemektedir. (Onaran, 1994).

11 Kasım 1914 tarihinde, Goeben (Yavuz) ve Breslau (Midilli) zırhlılarının, Odessa limanı da dahil olmak üzere, diğer Karadeniz kıyılarını bombalamaları sonucu resmen savaşa girmiş sayılan Osmanlı İmparatorluğu içerisinde, bu tarihten sonra bazı gösteri ve mitingler düzenlendi. İlân edilen Cihad-ı Ekber'den sonra, 14 Kasım 1915'te bir miting yapıldı. Bu miting esnasında, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) sırasında, Rusların geldikleri en uç noktayı simgelemek için dikilen Yeşilköydeki Aya Stefanos Abidesi yıkıldı. Daha önceden düzenlenen bu miting sırasında bu anıtın yıkılması plânlanmış ve bu yıkımı görüntülemek için Avusturya'dan bir film ekibi getirilmişti.* Halkın ulusal duyguları doruktaydı. Bu yüzden, bu yıkım olayının bir Türk tarafından filme alınması gündeme geldi. Seferberliğin ilâ-

nyula silâh altına alınan Yedeksubay Fuat Uzkinay bu iş için uygun görülmüştü. Daha önce film gösterimi yapmış olan Uzkinay hiç film çekmemişti ve bu konuda bilgisi yoktu. Hemen o esnada, Avusturyalı film ekibi tarafından Uzkinay'a filmin nasıl çekileceği anlatıldı. Böylece Türk sinema tarihinin ilk filmi kabul edilen **Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı** adlı film gerçekleştirilmiş oldu. (Erman, 1971).

Bu filmin çekildiği hemen hemen her noktada bulunmasına karşın, sadece kutuları bulunabilmiştir.* Türk sinemasının kuruluşunda önemli bir yeri olan **Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı** (Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Hedmi) adlı filmin çekilip çekilmediği konusunda çeşitli görüşler ve tartışmalar vardır. Bu konuda İ.Ü. İletişim Fakültesi Radyo-TV ve Sinema Bölümü öğrencileri, bu yazının yazarının danışmanlığında bir belgesel hazırlayarak bu konuyu sorgulamışlar ancak belirli bir sonuca ulaşamamışlardır. **Ayastefanos: Bir Filmin Öyküsü** adlı bu film için konunun tarafları olan Burçak Evren, Nusret Eraslan, Nijet Özön, Fuat Uzkinay'ın kızları, Giovanni Scognamillo ve filmi gösterdiğini söyleyen Gafuri Akçakın'ın oğlu ile görüşülmüş ve ellerindeki belgeler ışığında konu aydınlatılmaya çalışılmıştır.

Merkez Ordu Sinema Dairesi (MOSD)

Sinemanın Türkiye'de ilk kurumlaşması Merkez Ordu Sinema Dairesi'nin (MOSD) kurulmasıyla gerçekleşmiştir. Bu kurumu kuran Enver Paşa, Osmanlı İmparatorlu-

*Bu film ilk Türk filmi olarak kabul edilmekle birlikte, son dönemlerde bu konuda bazı tartışmalar yaşanmıştır. Her ne kadar Türk olmasalar da, Osmanlı uyruğunda olan Manaki kardeşlerin, hem de Osmanlı sarayında çektikleri filmlerin ilk Türk filmi olarak kabul edilmesini öneren ve bu konuda uğraş veren sinema yazarları da bulunmaktadır.

*Bu ekip, Avusturya'da kurulmuş olan "Sacha-Messter Film Gesellschaft" şirketinin ekibidir.

ğunun Başkumandan Vekili ve Harbiye Nazırıydı. Bu görevdeyken Almanya'ya yaptığı bir gezi sırasında, Alman ordusunda bir sinema kolunun kurulduğunu ve bu birimin, savaş sırasında çekilen görüntülerle belgeler oluşturduğunu gördü. Alman ordusu, sinema yoluyla savaş propagandası yapmakta ve aynı zamanda acemi erlerin eğitiminde bu yeni buluşu kullanmaktaydı. (Özön, 1970).

Enver Paşa, Türkiye'ye döndüğünde, 1915 yılında Merkez Ordu Sinema Dairesi'ni kurarak sinemanın gelişmesi için olumlu bir adım attı. Bu kurumun başına, Türkiye'de halka açık ilk film gösterimin yapan Romen uyruklu Sigmund Weinberg getirildi. Bu birimde görev alanlardan bazıları şunlardı: Fuat Uzkınay (Weinberg'in yardımcısı), Mazhar Yalay ve Cemil Filmer. (Özön, 1970).

MOSD, ilk başta belge filmler çekti ama bunlar Padişah'ın ve Enver Paşa'nın özel yaşamıyla ilgili filmlerdi. Weinberg ve Uzkınay, böyle filmler çekerek film çekimini öğrendiler ve deneyim kazandılar. Weinberg'in siyasal düşüncelerle bu görevden uzaklaştırılmasından sonra bu göreve Fuat Uzkınay getirildi. (Çomak, 1998).

Merkez Ordu Film Dairesi için bir de tüzük oluşturuldu. Üst düzey subaylardan oluşturulan bir kurulun hazırladığı bu tüzüğe göre MOSD,

- 1-Cephelerde savaşan birliklerin harekâtıyla ilgili filmleri;
- 2-Önemli olaylarla ilgili filmleri;
- 3-Askeri fabrikaların çalışmalarıyla ilgili filmleri;
- 4-Müttefik ülkelerden gönderilen yeni silahların kullanılışlarını gösteren filmleri;
- 5-Manevralarla ilgili filmleri çekecek ve gösterecekti. (Özön, 1970).

Askeri Müze'nin bir bölümüne taşınan MOSD, çektiği filmleri burada gösterdi. Yerli ve yabancı film arşivleri de yapan MOSD, kurmaca filmlere de el atmaya başladı.

MOSD'nin yaptığı diğer bazı belge filmler
Anafartalar Muharebesinde İtilaf Ordularının Püskürtülmesi (Uzkınay, Ağustos 1915), **Harbiye Nazırının Kıta Teftişi ve Batum Manzarası** (Uzkınay, Aralık 1915), **Çanakkale Muharebeleri** (Uzkınay, Ocak 1916), **Von Der Goltz Paşa'nın Cenaze Merasimi** (Uzkınay, Nisan 1916), **General Townshend** (Uzkınay, Mayıs 1916), **General Townshend ve Hintli Üsera** (Mayıs 1916), **Esir İngiliz Generali** (Mayıs 1916), **Alman İmparatorunun Dersaadete Gelişi** (Uzkınay, Ekim 1917): Bu filmde, Padişah Altıncı Mehmet Reşat'ın Kayzer Wilhelm II'yi karşılaması, Kayzer Wilhelm II'nin ziyaretleri görüntülenmiştir. **Alman İmparatorunun Çanakkale'yi Ziyareti** (Uzkınay, Ekim 1917), **Abdulhamit'in Cenaze Merasimi** (Uzkınay, Şubat, 1918), **Sultan Reşat'ın Cenaze Merasimi** (Temmuz 1918): Sultan Reşat'ın cenaze töreni anlatılmaktadır. **Vahdettin'in Biat Merasimi** (Temmuz, 1918), **Cülüs-i Hümayun'da 26. Fırka Resmigeçidi** (Temmuz, 1918), **Sultan Vahdettin'in Kılıç Alayı** (31 Ağustos 1918): Osmanlı padişahlarının kılıç kuşanması törenlerinin sonuncusu, saltanat arabası, üniformalı seyisler, muhafız paşalar gibi törensel olaylar sergilenmiştir. (Özön, 1970).

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti

MOSD'nden başka, ordu ve halk arasında ilişkileri sağlamak amacıyla 1913 yılında kurulan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, 1916 yılında aldığı bir kararla sinema çalışmalarına başladı. Kenan Erginsoy, bu cemiyetin sinema kolu başkanı oldu. Almanya'dan

getirilen aygıtlarla film çekimine başlayan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, savaştan görüntüler çekmekle işe başladı. Bunlar, haber filmi niteliğinde belge filmlerdi.

Bu Cemiyet'in bir üyesi olan Sedat Simavi'nin girişimiyle, Cemiyet'in Divan Yolu'nda bulunan binasının alt katında bir stüdyo kurularak film çalışmalarına hız verildi. Burada, Weinberg'in yetiştirdiği Yorgo Efendi, film operatörü olarak çalıştı. (Onaran, 1994).

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti, kurmaca film alanına da el attı ve iki film yaptı: Sedat Simavi'nin yönettiği *Pençe* ve *Casus*.

Malül Gaziler Cemiyeti

30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütarekesi ile MOSD'nin ve Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin elinde bulunan sinema araçları tehlikeye girmişti. Ordunun elinde bulunan malzemelerin düşmana devredilmesi gerekiyordu. Askeri bir kuruluş olan MOSD ve yarı askeri bir kuruluş olan Müdafaa-i Milliye Cemiyeti de elinde bulundurduğu malzemeleri vermek zorundaydı. Ama hemen bu duruma bir çözüm yolu bulundu. Bu kurumların elinde bulunan araç ve gereçler, Kasım 1919'da Malülün-i Guzat-ı Askeriye Muavenet Heyeti'ne (Malül Gaziler Cemiyeti) devredildi. Malül Gaziler Cemiyeti, 1919 yılında sinema çalışmalarına başladı. Cemiyet ilk olarak *Mürebbiye* adlı bir filmin çekimine girişti. Filmin yönetmeni Ahmet Fehim Efendi, görüntü yönetmeni ise Mütareke'den sonra terhis olan Fuat Uzknay idi.* Bu film çekilirken İzmir işgal edildi. İstanbul'da mitingler düzenlendi ve gösteriler yapıldı. Filmin çekimini yarıda kesen ekip,

*Mürebbiye, çekimi tamamlandıktan sonra bile talihsizlik yaşadı. Film işgal kuvvetleri tarafından, Fransızları küçük düşürdüğü gerekçesiyle yasaklandı. Böylece sansüre uğrayan ilk Türk filmi oldu.

bu mitingleri görüntülemeye başladı. Fatih ve Sultanahmet mitinglerinden alınan görüntüler, önemli belge filmleri olarak gelecek kuşaklara aktarıldı. (Onaran, 1994).

Müdafaa-i Milliye Cemiyeti'nin elindeki araçların Malül Gaziler Cemiyeti'ne devrine ilişkin resmi karar ise, ancak 1919 yılının sonlarında, Takvim-i Vekai gazetesinin 3709 sayılı nüshasında yayınlanan "*Mülga Müdafaa-i Milliye'den müdevver sinema alet ve edevatının meccanen Malülün-i Guzat-ı Askeriye Muavenet Heyeti'ne itasına dair*" kararnameyle yürürlüğe girmiştir. (Şener, 1971).

Malül Gaziler Cemiyeti'nin çektiği bazı belge filmler

Fatih'te İzmir İçin Miting (Uzknay, Mayıs, 1919), **Sultanahmet'te İzmir İçin Miting**: (Uzknay, Mayıs, 1919): İşgale karşı yapılan gösterilerden biri olan İzmir mitingi çekilmiştir. Bu film çekildikten bir kaç saat sonra bir Amerikan savaş gemisiyle ABD'ne gönderilmiştir. (Özön, 1970).

Ordu Film Alma Dairesi

Savaş sırasında bir başka sinema kuruluşunu ise Türkiye Büyük Millet Meclisi oluşturdu. TBMM Orduları bünyesinde kurulan bu kuruluş Ordu Film Alma Dairesi'dir. Bu daire, Malül Gaziler Cemiyeti'ne devredilen sinema araçlarını geri alarak film çekme işini kendi üzerine aldı.. İşgal güçlerinin, geri çekilirken, köy ve kasabalarda yaptıkları vahşeti görüntüleyen Ordu Film Alma Dairesi (OFAD), bu filmleri kurgulayarak, 1922'de **İzmir Zaferi (İstiklâl)** adlı belgeseli yaptı. (Şener, 1971).

Kemal Film

Ordu destekli bu kuruluşlardan sonra, 1922'de, ilk özel film yapımevi olan Kemal Film kuruldu. Kemal ve Şakir Seden kardeşlerin kurduğu bu şirket, kurmaca film-

lerin yanı sıra, Kurtuluş Savaşı'nı da belgeleyerek önemli bir görev üstlendi. Kemal Film 47 adet haber filmi yaptı. Sinema yazarı Erman Şener'in de vurguladığı gibi, bunların en önemlisi **Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın İzmit Cephesini Teftişi** adlı filmidir. (Şener, 1971). Bu filmi, Fuat Uzkınay'ın yerine Kemal Film'de kameramanlık yapan Cezmi Ar çekmiştir. Kemal Filmin yaptığı başka bir çalışma da Fuat Uzkınay'ın çektiği **Zafer Yollarında** adlı filmidir. (Özön, 1970).

Ordu Film Alma Dairesi'nin yaptığı belgeleme çalışmaları da kayda değerdir. Bu dairesinin çektiği önemli belge filmlerden birisi de ordunun İzmir'e girişidir. Günümüze kadar ulaşan bu görüntüler hâlâ birçok belgesel çalışmasında kaynak olarak kullanılmaktadır.

Belge(sel) Filmler

Önemli bir belgesel ise, Fuat Uzkınay tarafından 1922'de başlanıp 1942'de bitirilen ve ilk adı **Zafer Yollarında** olan **İstiklâl** filmidir (Esen, 2002). Fuat Uzkınay'ın Kemal Film adına yaptığı **Zafer Yollarında** filminin yanı sıra Ordu Film Alma Dairesi'nin şu çalışmalarını da saymak gerekmektedir: **İzmir Zaferi**, **Dumlupınar Vekayii**, **İzmir Nasıl İstirdat Edildi**, **İzmir'in İşgali**, **İzmir'deki Yunan Fecayii**, **İzmir Yanıyor**, **Gazi'nin İzmir'e Gelişi ve Karşılanışı**. Bunlardan başka, işgal orduları İstanbul'u terk ederken, Cezmi Ar tarafından, savaş içinde çekilen son belge filmi olan, **İşgal Ordularının İstanbul'u Terki** adlı belge filmi vardır.

Mustafa Kemal Atatürk'ün de sinemaya önem vermesi ve desteklemesiyle belgeleme çalışmalarına ve kurmaca filmlere hız verildi.

Türk yönetmenlerden başka, özellikle Sovyetler Birliği'nden yönetmeler çağrılarak

belgeseller yaptırıldı. Bunlardan en önemlisi, 1970 yılında TRT televizyonunda gösterilirken yasaklanan, 1933 yapımı, Sergey Yutkeviç'in **Ankara Türkiye'nin Kalbi** adlı belgeseldir. Cumhuriyet'in 10. yıl kutlamalarından da görüntüler bulunan filme Yutkeviç'in yanı sıra Oskaroviç Arnştam, Fikret Adil ve Reşat Nuri Güntekin de katkıda bulundu.

Yabancı yönetmenlerden bir diğeri ise, HaKa Film'in (Halil Kâmil'in şirketi) tarafından getirilen Ester Şub'dur. Şub, 1937 tarihli **Türk İnkılâbının Terakki Hamleleri** belgeselini gerçekleştirdi. Bu belgeselin yapım aşamasında Necati Çakuş ile birlikte üç yıl çalışmıştır. Ester Şub, Dziga Vertov ile de çalışmış ve onun sinema-göz kuramından yola çıkarak kendine özgü bir kuram oluşturmuştur: *Compilation films* (Derleme Filmleri, Kurgu Filmleri).

Cumhuriyet döneminde yapılan belgesel filmler, bir kaç örnek dışında, Kurtuluş Savaşı'na pek değinmemektedir. Savaş Karakaş'ın **Dumlupınar** (2003, iki bölüm halinde: *Son Söz Vatan Sağolsun ve Dumlupınar'a Dönüş*) örneğinde olduğu gibi son dönemde yapılan belgesel filmlerde Çanakkale üzerine yoğunlaşıldığı görülmektedir: **Çanakkale Geçilemedi**, **Gelibolu** gibi.

Çanakkale Geçilemedi (Revealing Gallipoli, Yön: Wain Fineri, 2005), Avustralya, Yeni Zelanda, İrlanda ve Galler televizyonları ile TRT ortak yapımıdır. Savaş Karakaş, sunuculardan biridir. Yine Savaş Karakaş'ın **Derinlerdeki Tarih** (1998) belgeseli Çanakkale Boğazı'nda savaş sırasında batan savaş gemilerinin anlatıldığı bir filmidir.

Atatürk (Tolga Örnek, 1998, İngilizce), **Gelibolu** (Tolga Örnek, 2005), **Bir Ulusun Doğuşu: Kurtuluş Savaşı'ndan Cumhuriyet'e**

(Tülay Arkın), **10 Kasım 9.05 Saatler Durdu**(Tülay Arkın), **Sarı Zeybek** (Can Dünder, 1993), **Halef** (Can Dünder, 2002),

İngesel Filmler

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki belge filmler ve belgesel filmlerin ele alındığı bu çalışmada, yine Cumhuriyet'in ilk yıllarında yapılan imgesel filmlere de kısaca değinmek gerekir. Kurtuluş Savaşı'nı anlatan İlk önemli imgesel film, Kurtuluş Savaşı'nda onbaşı rütbesiyle savaşa katılan Halide Edip Adıvar'ın romanından uyarlanan 1923 tarihli **Ateşten Gömlek** filmidir. Muhsin Ertuğrul'un yönettiği bu film, yine Ertuğrul'un ilklerinden birisidir.

Bu filmden altı yıl sonra, ikinci bir imgesel film çekildi. Kurtuluş Savaşı'nı anlatan bu filmin yönetmeni yine Muhsin Ertuğrul, film ise **Ankara Postası** filmidir. François de Currel'in *La Terre Inhumain* (Acımasız Dünya) adlı yapıtıdan Reşat Nuri Güntekin'in *Bir Gece Faciası* adıyla tiyatroya uyarladığı yapıtın sinemaya uyarlanmış halidir. Kurtuluş Savaşı'nda Kuva-i Milliyeci bir subayı anlatmaktadır.

Ertuğrul'un Kurtuluş Savaşı'nı anlattığı üçüncü filmi 1932 tarihli **Bir Millet Uyanıyor** filmidir. Senaryo Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu'na aittir.

Daha sonra yapılan kurmaca filmler

- 1-İstiklâl Madalyası (1948)-Ferdî Tayfur
- 2-Unutulan Sır (1948)-Şakir Sırmalı
- 3-Vurun Kahpeye (1949)-Lütfî Akad
- 4-Ateşten Gömlek (1950)-Vedat Örfî Bengü
- 5-Vatan İçin (1951)-Aydın Arakon
- 6-Sürgün (1951)-Orhan Murat Arıburnu
- 7-Yüzbaşı Tahsin (1951)-Orhan Murat Arıburnu
- 8-İstanbul Kan Ağlarken (1951)-Kâni Kıpçak
- 8-Fato-Ya İstiklâl Ya Ölüm (1951)-Turgut Demirağ

- 9-İngiliz Kemal (1952)-Lütfî Akad
- 10-İki Süngü Arasında (1952)-Şadan Kâmil
- 11-Meçhul Kahramanlar (1958)-Agâh Hün
- 12-Bu Vatan Bizimdir (1958)-Nejat Saydam
- 13-Şahinler Diyarı (1958)-Rahmi Kafadar
- 14-Beklenen Bomba (1958)-Muharrem Gürses
- 15-Düşman Yolları Kesti (1959)-Osman Seden
- 16-Bu Vatanın Çocukları (1959)-Atıf Yılmaz
- 17-İzmir Ateşler İçinde (1959)-Osman N. Ergün
- 18-O'nun Süvarisi (1959)-Turgut Demirağ-Nusret Eraslan (Albay)
- 19-Ateşten Damla (1960)-Memduh Ün
- 20-Kalpahlılar (1960)-Nejat Saydam (Samim Kocagöz'ün romanından)
- 21-Ankara Ekspresi (1970)-Muzaffer Aslan
- 22-Küçük Ağa-Yücel Çakmaklı
- 23-Yorgun Savaşçı-Halit Refiğ
- 24-Yaban-Ziya Öztan
- 25-Ateşten Günler (1991)-Ziya Öztan
- 26-Kurtuluş (1994)-Ziya Öztan
- 27-Cumhuriyet (1999)-Ziya Öztan
- 28-Atatürk (1999)-Tolga Örnek
- 29-Esir Şehrin İnsanları (2003)-Cafer Özgül (TV Dizisi)
- 30-Cephane Yolu (Proje Aşamasında)-Yücel Çakmaklı

Sonuç

Görüldüğü gibi, ilk özel film yapım şirketi Kemal Film'in kuruluşuna kadar, Türkiye'de sinema, ordunun kurduğu sinema kuruluşlarıyla ayakta durmakta ve tutunmaya çalışmaktadır. Bu kuruluşlar anımsanırsa şunlardır:

- 1-Merkez Ordu Sinema Dairesi
- 2-Müdafaa-i Milliye Cemiyeti
- 3-Malül Gaziler Cemiyeti
- 4-Osmanlı Donanma Cemiyeti
- 5-Ordu Film Alma Dairesi

Kurtuluş Savaşı sırasında TBMM Orduları tarafından kurulan sonuncusu da bu kategoriye konulabilir.

Cumhuriyet'ten önce Enver Paşa'nın, Cumhuriyet'ten sonra ise Mustafa Kemal Atatürk'ün çabalarıyla sinema gelişme göstermeye çalışmış, ancak fazla bir ilerleme kaydedememiştir. Yukarıda sayılan kuruluşların çektiği belge filmler ve daha sonra bu belgelerin kurgulanmasıyla oluşturulmuş belgelerden birçoğu günümüze kadar gelmiştir. Bu belge filmler, özellikle savaş sırasında çekilen görüntülerden oluşmaktadır ve Kara Kuvvetleri Foto Film Merkezi'nde bulunmaktadır. Diğer bir belge film kaynağı da Sovyet Film Arşivi'dir.

Türkiye ile aynı yıllarda film çalışmalarına başlayan Sovyetler Birliği'nde, Lenin'in "sinema bizim için sanatların en önemlisidir" sözleriyle desteklediği sinema çalışmaları Sov-

yet Sinema Okulu VGIK'in kurulmasıyla sonuçlanmış ve bu okuldan çok sayıda sinemacı yetişmiştir. Sovyet sinemasının temeli o dönemde atılmıştır.

Almanya'da Enver Paşa'nın örnek aldığı Ordu Film Dairesi'nden UFA şirketi doğmuş ve Alman sinemasının temelini oluşturmuştur. İtalya'da, Mussolini döneminde kurulan Cinecitta stüdyoları İtalyan sinemasının gelişmesini sağlamıştır.

Türkiye'de bu işe erken başlanmasına karşın, uzun bir süre önemli bir gelişme olmamış, sinema tiyatrosu etkisinde kalmıştır. Kurtuluş Savaşı ile ilgili ilk üç film bile aynı yönetmenin elinden çıkmıştır. Lenin'in Sovyet devrimi için sinemayı kullanması Türkiye'ye uyarlanamamış, bu yüzden Cumhuriyet Devrimlerini ve Kurtuluş Savaşı'nı anlatan filmler yapılamamıştır.

Kaynakça

- Akgün Çomak, N. (1998). Türk sinemasında ordu merkezli -sinema dairesi'nin önemi ve yeri- sinemanın doğuşu ve ülkemize girişi. *İ.Ü. İletişim Fakültesi Dergisi*. Sayı 7.
- Biryıldız, E. (1994, Temmuz). Atatürk ve sinema. *Marmara İletişim Dergisi*. Sayı 7.
- Dorsay, A. (1984). *Sinema ve çağımız-1*, İstanbul: Hil Yayınları.
- Gökmen, S. (1973). *Bugünkü Türk sineması*, İstanbul: Fetih Yayınları.
- Işığın, İ. A. (2003, Nisan- Haziran). Yeşilçam'dan önce Türkiye'de sinema sektörü. *Yeni Film*, Sayı 1.
- Kuyucak Esen, Ş. (2002). *Türk sinemasının kilometre taşları*, İstanbul: Naos Yayınları.
- Kuyucak Esen, Ş. (1985). Atatürk ve kurtuluş savaşı filmleri. *Marmara'nın sesi dergisi*, Sayı 14.

- Onaran, Â. Ş. (1994). *Türk sineması (I. Cilt)*, Ankara: Kitle Yayınları.
- Onaran, Â. Ş. (1995). *Türk sineması (II. Cilt)*, Ankara: Kitle Yayınları.
- Özön, N. (1970). *İlk Türk sinemacısı Fuat Uzkınay*, Türk Sinematek Derneği Yayınları.
- Özön, N. (1995). *Karagöz'den sinemaya-Türk sineması ve sorunları (1. Cilt)*, Ankara: Kitle Yayınları,
- Özön, N. (1995). *Karagöz'den sinemaya-Türk sineması ve sorunları (2. Cilt)*, Ankara: Kitle Yayınları.
- Scognamillo, G. (Bahar 2001). *Türk Sinemasının Ekonomik Tarihine Giriş. Yeni insan yeni sinema*, Sayı:9.
- Şener, E. (1971). *Kurtuluş savaşı ve sinemamız*. Dizi Yayınları-Sinema Dizisi-1.